

HRIBERNIK

Tone Ravnikar

Šoštanj

PONATISU HRIBERNIKOVE ZGODOVINE MESTA ŠOŠTANJ OB ROB

Ponatis zgodovinskega dela Franca Hribernika Zgodovina mesta Šoštanj postaja v zadnjem času vse bolj verjeten. Interes za to izdajo je vse večji v novo nastali občini, nenazadnje pa tudi pri zainteresirani (strokovni) javnosti. Temu možnemu izdajateljskemu podvigu želim pristaviti nekaj svojih misli.

Šoštanj je imel že od nekdanje svoje zgodovinopisce, na katere pa se je včasih kar pozabilo. Prvo zgodovinsko pero Šoštanja v preteklosti je bil brez dvoma *Franc Hribernik (1887-1965)*, dolgoletni ravnatelj meščanske šole v Šoštanju. V dveh zvezkih je izdal *zgodovino Šoštanja*, tretji del pa je ostal v tipkopisu. Poleg petega zvezka *Zgodovine Lavantinske škofije Ignaca Orožna*, v katerem obravnava Šaleško dekanijo, je to še vedno edini poskus, napisati popolno zgodovino nekega dela Šaleške doline, v katerem bi bili zajeti vsi vidiki, ki so vplivali na dogodke v preteklosti.

Preden pa se vrnem k temu pomembnemu Šoštanjčanu, bi želel na tem mestu obuditi še spomin na skorajda povsem neznanega "zgodovinarja" Lavrentiusa Vošnjaka, ki je bil pomemben Hribernikov vir. Vošnjak, velenjski rojak in šoštanjski kaplan v obdobju 1868-1872, je v teh štirih letih začel pisati *kroniko župnije sv. Mihaela v Šoštanju*. Njegov del obsega 419 strani silno lepo in čitljivo zapisane kronike, ki se ne omejuje samo na cerkveno zgodovino, temveč v njej obdela tudi gradove, ki ležijo (so ležali) na področju župnije; popisal je šolsko zgodovino, zgodovino trga, zgodovino šoštanjskega špitala; zabeležil je, kolikor je takrat sploh bilo mogoče natančno, kroniko dogodkov od leta 1348 dalje. Njegovo delo je razdeljeno na devet razdelkov: 1. župnija, 2. župna cerkev, 3. filialne cerkve, 4. dušna skrb, 5. stanje duš, 6. dobrodelne ustanove, 7. šola, 8. topografija (gradovi) in 9. kronika. Poleg tekočega in zelo natančnega besedila pa so mogoče osrednja pozitivna lastnost Vošnjakovega teksta njegove zelo dobre risbe cerkva in gradov. Tako je npr. risba Gutenpihla v šoštanjski župnijski kroniki zadnja znana risba stavbe, kakršna je bila pred veliko prenovo, ki so jo izvedli njeni novi lastniki - Vošnjaki. Risbe v kroniki so vse po vrsti zelo natančne, kar jim daje poleg estetske tudi veliko dokumentarno vrednost.

Zapisal sem že, da je bila *Vošnjakova kronika* pomemben vir za *Hribernikovo zgodovino*, kar lahko opazimo pri mnogih poglavjih (posebej iz šoštanjske farne zgodovine), kjer je Hribernik skoraj dobesedno povzemal iz Vošnjakove župnijske kronike. Toda Hribernik bi ne bil tako vesten strokovnjak, če bi se zadovoljil le s prepisovanjem. Podatke, ki jih je dobil v

Vošnjakovi kroniki in ki so služili za podlago njegovemu besedilu, je dopolnil z vsemi takrat razpoložljivimi novimi podatki, ki jih je znal tudi sorazmerno kritično ovrednotiti. Svojo *zgodovino mesta Šoštanj* je izdal v dveh zvezkih. Prvi je izšel leta 1930 z naslovom *Mesto Šoštanj, zgodovinski opis*, in podnaslovoma: *Župnija sv. Mihaela in Šole*. Pri izdaji prvega zvezka mu je pomagala mestna občina Šoštanj. - Drugi zvezek z istim naslovom in podnaslovi: *Geološki uvod; Odmevi zunanjih dogodkov; Grad Katzenstein; Grad Forhtenek; Šoštanjski gradovi; Marovski grad in Razni zemljiški gospodje* pa je leta 1932 že moral izdati v samozaložbi. Ker je očitno mestna občina Šoštanj izgubila (!?) interes za svojo lastno zgodovino, je tretji zvezek *Šoštanj in okolica* ostal v rokopisu (tipkopis, 1948). Ta tipkopis je bil prvotno verjetno mišljen kot smiselno nadaljevanje prvih dveh, kasneje pa ga je toliko spremenil, da mu je dodal naslednja poglavja: *Geološki uvod, Iz najstarejših časov, Gradovi in graščine, Šolstvo, Župnija, Izredni dogodki in Odmevi zunanjih dogodkov*. Torej poglavja, ki jih že srečamo v prejšnjih dveh zvezkih. Ker je rokopis tretjega dela ohranjen šele v redakciji iz leta 1948 in je torej minilo kar nekaj časa med izdajo prvih dveh zvezkov ter redakcijo tega dela, lahko domnevamo, da si ga je Hribernik v zadnji redakciji zamislil kot povsem samostojno publikacijo. Tega pa ni nikoli uresničil. Glavnino vsebine tretjega zvezka predstavljajo poglavja, ki obravnavajo *zgodovino naselja Šoštanj*. To so poglavja z naslednjimi naslovi: *Naselbine, Šoštanj - sedež oblasti, Trška oz. občinska uprava, Društva, Obrt, Trgovina, Prometna pota in sredstva, Denarni zavodi, Skrb za bolnike in reveže ter Vidnejše osebe*.

Kot povedo že podnaslovi obeh izdanih knjižic, je drugi zvezek po vsebini pravzaprav prvi, saj v njem najdemo uvodna poglavja, prvi zvezek pa se smiselno nadaljuje za drugim. Obe zvezkovni enoti skupaj predstavljata izvrstno ter še danes v marsikaterem poglavju nepreseženo skico preteklosti zahodne polovice Šaleške doline. Delo, ki ga ima le malokatero mesto v Sloveniji! Glavna vrednost Hribernikovega dela so poglavja, ki obravnavajo čas druge polovice 19. stoletja in predvsem poglavja o šolstvu v Šoštanju, saj je za to področje primarni vir, mimo katerega raziskovalec preteklosti Šoštanja in njegove okolice

danes ne more. V Šoštanju namreč ni ohranjena celotna šolska kronika. Manjkajo ravno najzanimivejši deli iz 19. in začetka 20. stoletja, tako da smo pri proučevanju nekaterih podatkov povsem vezani na Hribernika.

Ob ponovni izdaji Hribernikovega dela bo potrebno te tri dele združiti v smiselno vsebino. To pomeni, da bi morali izdati kot prvi del zvezek iz leta 1932, nato zvezek iz leta 1930, na koncu pa rokopisni del brez poglavij, ki se ponavljajo.

Ciril Cesar: *Franc Hribernik (1887-1965)*, bron, 1970.

Poprsje je postavljeno pred nekdanjo meščansko šolo v Šoštanju, kjer je Hribernik ravnateljval polnih 21 let (1920-1941); danes tu Osnovna šola K. Destavnika - Kajuha.

Nujno pa bi bilo izdajo opremiti še s skrbno pripravljenim kritičnim aparatom. Vedenje o preteklosti Šaleške doline je namreč v zadnjih letih zelo napredovalo, tako da goli ponatis Hribernikove zgodovine Šoštanja brez spremne študije ne bi doprinesel veliko niti k zgodovinski stroki niti k dragocenemu

uporabnemu viru, saj je na podlagi novih izsledkov nujno potrebno korigirati številne "zastarele" podatke. Kritični aparat si predstavljamo na dveh nivojih. Prvi nivo bi predstavljale opombe ob samem tekstu, s katerimi bi popravili zgolj najočitnejše napake (napačno zapisane letnice ipd.), drugi, mnogo pomembnejši del pa bi predstavljala spremna študija, ki bi morala biti dodana kot poseben tekst in v kateri bi predstavili najnovejše izsledke, ki jih je prineslo predvsem proučevanje v zadnjih letih. Le-ti se tičejo predvsem starejših obdobij, kjer je bilo možno v zadnjem času marsikatero Hribernikove trditve potrditi ali pa povsem zavreči. Navedem naj le en primer, ki je postal aktualen v lanskem letu (1995). V tretjem delu, ki je ostal v rokopisu, Hribernik natančno našteva listine, s katerimi so deželni knezi Šoštanju podeljevali oz. potrjevali trške pravice. Kot najstarejšo omenja povsem točno listino, ki jo je izdal leta 1436 celjski knez Friderik. Toda, Hribernik jo napačno datira (30. september), prava datacija pa je 3. oktober. Sprva sem tudi sam brezpogojno verjel Hribernikovemu tekstu in sem celo potrdil, da je datum historično primeren in točen. Na podlagi tega so ga izbrali za praznik občine Šoštanj. Ko pa sem v Pokrajinskem arhivu v Mariboru kasneje vendarle preveril ta podatek v originalni listini, se je izkazalo, da je Hribernik datum narobe prebral.

Kot sem že zapisal, pa je Hribernikova zgodovina za novejšo obdobje (19. in 20. stoletje) tako dobra, da tu ni pričakovati velikih sprememb. Kar pa seveda ne pomeni, da ni potrebno vsega preveriti in kritično ovrednotiti. Kot primer naj zapišem le, da me je kolega Rok Poles opozoril, da je Hribernik narobe prebral tekst v družmirski župnijski kroniki, ki govori o postavitvi nove kapelice pri cerkvi sv. Florijana.

Opozoriti je potrebno tudi na to, da je Hribernikov tekst najslabši tam, kjer je poskušal predstaviti to, kar sam imenuje "zunanje dogodke". Torej pri načrtovanju splošnega orisa dobe, katerega naloga bi naj bila lažje postavljanje lokalnih dogodkov v širši okvir. Ti očrti so zelo pomanjkljivi in netočni, po drugi strani pa ta poglavja visijo povsem zase in se v ničemer ne vežejo na ostali tekst oz. predstavljajo izolirani in pravzaprav nepotreben privesek k ostalemu tekstu.

Pri ponovnem izdajanju takšnega dela pa se pojavi še ena dilema. In sicer, kaj narediti z jezikom, ki je - gledano z današnjimi očmi - nekoliko neroden in tudi slovnično ne povsem dognan. Po drugi strani pa mu ravno jezikovna patina daje čar, ki bi ga ob radikalnem lektoriranju izgubil. Zato bo ob izdaji poteben zelo natančen premislek, ki bo moral natančno pretehtati vse za in proti pri obeh možnostih.

Zapisal sem že, da je *Hribernikova zgodovina mesta Šoštanj* delo, ki ga premore le redkokatero slovensko mesto. Toda koliko Šoštanjčanov sploh pozna njegovo delo? Koliko jih je pravzaprav sploh slišalo za velikega rojaka Hribernika? Knjižici sta izšli pred več kot šestdesetimi leti v skromni nakladi (drugi zvezek celo v samozaložbi) ter sta bili že ob izidu redki in sorazmerno slabo odmevni. Ob porajajočem se ponovnem samozavedanju Šoštanja in Šoštanjčanov pa bi ponatis obeh knjižic (in dodatek iz leta 1948) s strokovnim aparatom opomb in temeljito, sodobno spremno študijo pomenil pomemben kamen v mozaiku oblikovanja nove podobe občine Šoštanj.

Franc Hribernik NASELBINE

Med vsemi naselbinami v Šaleški dolini se odlikujeta po svoji velikosti in seveda tudi pomenu le dve, v vzhodnem delu doline trg Velenje, v zahodnem mesto Šoštanj.

Trgi in mesta na bivšem Štajerskem so nastala večinoma po preseljevanju narodov, zakaj naselbin, ki bi jim bil začetek v rimski ali celo predrimski dobi, je prav malo.

Vzroki početku večjih naselbin so prav različni. Nekatere so nastale pri samostanih, druge pri gradovih, graščinskih uradih, sodiščih, mitnicah, pristavah. Temelji naselbinam so tudi rudniki, kupčija, promet v bližini.

Kaj je bil vzrok početku Šoštanja?

Če bi se ozirali le na ime Šoštanj, ki je posneto po imenu gradu Schönstein, bi mogli reči, da ima Šoštanj svoj začetek zahvaliti gradu nad krajem. Toda temu najbrž ni tako. Verjetnejše je, da mu je temelj njegova lega. Le pogledjmo! Šoštanj leži v zahodnem koncu Šaleške doline, torej na izhodišču poti v srednji del Savinjske doline in na Koroško. Kdor je hotel na to ali na ono stran, zlasti v srednji del Savinjske doline, je imel na tej točki priliko, pripraviti se, oziroma si po prihodu odpočiti. To je tem bolj razvidno, če omenimo, da svoje dni ni bilo zveze med Šaleško dolino in srednjim delom Savinjske doline po Penku, temveč mimo sedanje graščine in preko Lokovice. Zaradi tega je opravičena domneva, da je Šoštanj že stal, predno si je graščak postavil svoj grad. Naselbina je morda imela svoje ime, morda ne, vendar je sedanje ime izšlo iz imena gradu Schönstein.

Kakor ima Šoštanj zahvaliti svoje ime gradu, tako tudi svoj razvoj. Gospodar je potreboval poleg kmetov, ki so mu obdelovali polje, še rokodelce za izdelovanje vsakovrstnih potrebščin. Zato je naseljeval v svoji bližini vedno več ljudi in tako širil naselbino. Cvetoča obrt je rodila kupčijo, ta in ona pa sta imeli za posledico ugodno gospodarsko stanje prebivalcev. Tako je prišel čas, da je Šoštanj dobil trške pravice.

Najstarejši del Šoštanja nam je iskati na levem bregu Pake, na ozki, lahko proti Paki nagnjeni ravninici. Tu se je odigravala

najstarejša šoštanjska zgodovina in od tod prestopila Pako, a to šele v najnovejšem času, kar kaže naselbina prav jasno.

Če se ne oziramo na osojno lego Šoštanja, moramo reči, da je bil prostor za nekdanje čase razmeroma dobro izbran. Na jugu ga varujejo lokoviški hribi, na severu pa mu je bila naravna ograja Paka, ki se v svojem teku pred Šoštanjem oddaljuje od lokoviških hribov, za Šoštanjem zopet približuje.

Franc Hribernik je v dveh zvezkih (1930, 1932) izdal zgodovino Šoštanja, tretji del (1948) pa je ostal v tipkopisu.

Kot najstarejši del starega Šoštanja smatramo vsako stran ceste od mostu po trgu navzgor. V nadaljnjem razvoju so stavili hiše od jedra proti vzhodu, dočim so se zahodno od njega ležečega ozemlja ogibali.

Hiše v Šoštanju so bile vse prej ko razkošne, in to celo do najnovejše dobe. Župnijska kronika, sestavljena l. 1872, pravi: "Trg so v zadnjem času precej lepšali s tem, da so pozidali nove hiše,

vendar se nahajajo lesene hiše in s slamo ali deščicami krite strehe celo na trgu." Prej je bilo seveda še slabše.

Zaradi pogostih požarov je trg večkrat izpremenil svoje lice. Tu bodi omenjen požar dne 28. maja 1734, ki je uničil poleg drugega graščino pod Pustim gradom in vzel z njo trgu precej zanimivega.

Razen gradu, graščin in cerkve je bila najznamenitejša hiša v trgu trška hiša. Pred l. 1706 jo je imel Franc Jezerčnik in še prej Petelin. To hišo je izbral in kupil župnik Matija Altenberger, da bi po naročilu takrat že rajnega Matije Podhrastnika, bivšega kaplana v meščanskem špitalu v Gradcu, v njej ustanovil špital. Ubožci, ki so bili sprejeti v zavod, so morali vsak dan zjutraj in zvečer iti zmolit v oratorij, in sicer na znak z zvoncem. Ker je imel ta tudi nalogo, opominjati odrastle in otroke iz trga k molitvi, je moral biti nameščen na primernem mestu. Morda so takrat napravili vrh strehe stolpič in vanj obesili zvonček. Kdaj in kako je potem prišla hiša v roke trške uprave, ni znano, vemo pa, da jo je župnijsko predstojništvo med letoma 1842 in 1845 hotelo zopet pridobiti zase, a ni uspelo, ker so mu manjkala potrebna pravna sredstva.

Kakor drugod, imajo tudi v Šoštanju in okolici parcele posebna imena. Splošno znana je Tičnica, kjer stoji ubožnica, manj znan pa je Kopčnik, na katerem je del usnjarne. Izven naselbine na desnem bregu Pake se nahajajo Metleče, potem Ograja, tako imenovana po ograjah, v katerih so pasli živino, in Gorice, ki jasno pričajo, da je tam svoje dni rasla vinska trta. Če se ozremo na levi breg Pake, imamo pred seboj Podhojo, potem Reber in pod to Polje, ki pa sega tudi na desni breg Pake, vzhodno od železniške postaje.

Vasi v okolišu šmihelske župnije ni, če izvzamemo Družmirje in Gabrke; Lokovica, Skorno, Št. Florijan, Topolšica in Ravne kažejo same raztresene domove.

Imena Družmirja in Gabrk kakor tudi ostalih okolišev zasledimo v virih razmeroma pozno, vendar zaradi tega ne smemo misliti, da bi bili ti predeli do tedaj, oziroma blizu do tedaj neposeljeni. Če ne bi bilo potrebe, bi v zapadnem delu Šaleške doline ne nastala že pred l. 1261 nova dušnopastirska postaja, šmihelski vikarijat.

V splošnem moremo reči, da nastopajo imena, ki nas zanimajo, v virih prvič v zadnjem stoletju srednjega veka, v

15. stoletju. Izjemo bi delalo le ime Gabrke, a to samo tedaj, če ime Gaffrid, ki ga nahajamo v razkazu posestev šentpavelskega samostana na Koroškem iz let med 1193 in 1220, pomenja Gabrke.

Pri čitanju imen osupnemo ob dejstvu, da je isto ime pisano skoro vsakikrat drugače. Namesto Lokovica srečamo od l. 1436 do konca srednjega veka po vrsti: die Lokowicz, Lakorocz!, Lakoraczzen!, Lakhowicz, Lackowicz in končno Lakhawicz. Temu je krivo, da pravopis ni bil ut/r/jen, poleg tega pa tudi to, da pisarji imen niso bili ljudje naše krvi. Našim bi se kaj takega kljub temu, da v tistih časih ni bilo pravopisa, ne pripetilo. -

(F. Hribernik: Šoštanj in okolica (zgodovinski opis), tipkopis, 1948, str. 9-12.)